

PETI GERONTOLOŠKI KONGRES JUGOSLAVIJE

Vrnjačka Banja, 26-30. april 1998.

U organizaciji Gerontološkog društva Srbije u Vrnjačkoj Banji je od 26. do 30. aprila 1998. godine održan *Peti gerontološki kongres Jugoslavije: Stari ljudi-gospodari svoje sudbine*. U pozdravnom govoru predsednik Kongresnog odbora prof. dr Momir Janjić istakao je da je ovaj Kongres okupio veliki broj naučnih i stručnih radnika iz oblasti socijalne medicine, demografije, psihologije, gerijatrije i drugih oblasti značajnih za starenje i starost stanovništva. Samim tim, sumiranjem brojnih rezultata iz raznih oblasti nauke, kao i iskustva brojnih stručnjaka iz zemlje i inostranstva, uz razmenu saznanja starijeg i novijeg datuma, od učesnika kongresa očekuje se da daju odgovore na pitanje - šta sve treba u toku života i u starosti učiniti da starenje bude harmoničan proces, starost telesno i duhovno krepka, a da realno trajanje života bude blizu njegove fiziološke granice, a samim tim i da stvori osnov za dalje kreiranje politike i razvoj socijalne i zdravstvene zaštite starih, unapređenje zdravlja i podizanje nivoa kvaliteta života ljudi trećeg životnog doba.

Na Kongresu su razmatrani, uvek aktuelni, medicinski, socijalni, psihološki, demografski, kulturološki, i drugi aspekti starenja, kao i strategija i mere zdravstvene zaštite starih. Održane su, tri plenarne sednice (svečano otvaranje, radna sednica i završna plenarna sednica), a sam rad se odvijao tako što je, diskusiji na svakoj sesiji (sesija za gerijatrijske teme; sesija za demografske i socijalno-medicinske teme; sesija za psihološke i psihijatrijske teme; sesija za pitanja socijalnog rada, socijalne zaštite i dobrovoljnog humanog rada i sesija za opšte-društvene, ekonomske i stambeno-komunalne i slične teme) predhodilo kraće predstavljanje prihvaćenih saopštenja od strane samih autora kao i poster prezentacija prema rasporedu koji je određen prirodom tema i izborom Odbora. Na Kongresu je izloženo 30 uvodnih referata (radna sednica) i blizu 400 stručnih saopštenja i poster prezentacija, a prisustvovalo je više stotina učesnika iz zemlje kao i brojni gosti iz inostranstva.

Na trećoj plenarnoj sednici usvojen je završni dokument Petog gerontološkog kongresa Jugoslavije u kome su date *Preporuke u pogledu mera koje bi trebalo preduzimati u pojedinim oblastima društveno-organizovanog rada od značaja za društvene uslove starenja i humanizaciju životnih uslova u starosti*. Među značajnijim je preporuka da se na nivou Savezne države i Republike Crne Gore pristupi izradi i donošenju nacionalnog dokumenta u kome bi bila utvrđena razvojna strategija i ciljevi u oblasti starenja i starosti, a u Republici Srbiji da se zameni odnosno novelira Rezolucija Skupštine Srbije o društvenom staranju vezanom za ostarela lica iz 1972. godine shodno tranziciji društveno-ekonomskog sistema kao i promenama i tendencijama u pogledu socijalnih uslova starih ljudi i dostignućima u oblasti gerontologije i gerijatrije.

U okviru Kongresa održan je i međunarodni naučni skup *Normal ageing* na kojem su pored učesnika iz zemlje svoja izlaganja predstavili i gosti iz Austrije, Bugarske, Rumunije i Ukrajine, i *Prva stručna konferencija zdravstvenih radnika u oblasti gerontologije*.

Saslušavši pripremljena izlaganja kao i brojne diskusije, možemo Kongres oceniti kao uspešnim, ne samo zato što su na njemu pokrenuta gotova sva pitanja od značaja za starenje i starost, već i zato što su, možda po prvi put na jednom skupu, na brojna pitanja dati konkretni odgovori, predlozi, preporuke i mere.

Sve aktuelnijim problemima demografskog starenja i starosti stanovništva, kako je već istaknuto, na ovom Kongresu posvećena je posebna sesija - *Sesija za demografske i socijalno-medicinske teme*. Mada je, demografski aspekt, kroz referate, saopštenja i diskusiju, bio prisutan i na ostalim sesijama, za čitaoce časopisa *Stanovništvo* dat je prikaz samo uvodnih referata i saopštenja sa demografskom tematikom, ne zbog manjeg značaja ostalih referata i saopštenja, već isključivo zato što se u časopisu prvenstveno tretira demografska problematika.

Svoje izlaganje *Stanje i problemi stanovništva Jugoslavije* (uvodni referat), akademik Miloš Macura podelio je u četiri dela. U prvom (uvodnom) delu ukazuje na danas izuzetno složenu i ozbiljnu demografsku situaciju u Jugoslaviji. "Složenu, zbog toga što se u njoj udružuju dejstva sekularnih promena koje stvara demografska tranzicija sa efektima neregularnog stanja proizvedenog razbijanjem predhodne Jugoslavije, a

ozbiljnu radi toga što su poremećaji nedovoljnog i prekomernog rađanja zahvatili čitavo stanovništvo i sve njegove glavne karakteristike".

U drugom delu, autor, analizira dinamiku stanovništva SR Jugoslavije i njenih područja ističući da je u periodu 1948-1991. stanovništvo prolazilo kroz naglašenu dihotomnu fazu u kojoj su dva različita modela rasta stanovništva. "Model opadajućeg rasta u Vojvodini, središnjoj Srbiji pa i Crnoj Gori na jednoj strani, i model brzo rastući na Kosovu i Metohiji, kao i u nekim susednim opštinama, na drugoj strani". Opadajući model karakteriše $4/5$ stanovništva Jugoslavije, a brzo rastući $1/5$. Prvi proizvodi godišnje "manjkove stanovništva čiji se obim povećava, dok brzo rastući pokriva te manjkove i obezbeđuje prirodni priraštaj ukupnog stanovništva Jugoslavije, koji se još uvek ostvaruje".

Treći deo referata odnosi se na promene u starosno-polnoj strukturi. Zahvaljujući povezanosti dinamike i strukturnih karakteristika, autor ističe, da modeli stanovništva o kojima je reč, mogu se definisati i kao modeli opadajućeg rasta stanovništva koje brzo stari, odnosno kao modeli brzorastućeg, a mladog stanovništva. Osobine ovih strukturnih modela prikazuje na primeru starosno-polne strukture stanovništva Vojvodine i stanovništva Kosova i Metohije.

U četvrtom (zaključnom) delu ističe se da, iako su činiooci koji uslovljavaju prikazanu raznolikost duboko usađeni u životne prilike, način života, društvene vrednosti, običaje naroda i ponašanje individue i ne mogu se brzo izmeniti, mora se hitno nešto radikalno preduzeti (kroz mere populacione politike) u cilju bitnijeg menjanja demografskih kretanja, jer u suprotnom u sledećim decenijama drastično bi se pogoršale i dinamičke i strukturne karakteristike stanovništva zemlje.

U uvodnom delu rada *Starenje stanovništva i zdravstvena zaštita* (uvodni referat) autor Mirjana Rašević ukazuje na intenzivan proces demografskog starenja stanovništva na niskonatalitetnim područjima SR Jugoslavije u poslednje četiri decenije (1953-1991), sa tendencijom daljeg pogoršanja. Naglašava da je i apsolutni broj i udeo starog stanovništva na području Centralne Srbije i Vojvodine konstantno rastao, tako je, danas, gotovo petina stanovništva oba područja, starije od 60 godina. Kao zakonit proces, starenje će se, prema autoru, neminovno nastaviti u

neposrednoj budućnosti, i to kako na niskonatalitetnim područjima Srbije tako i na Kosovu i Metohiji.

Po autoru, u društvu koje je, iz demografske perspektive, staro i koje će i dalje stariti, nameće se više pravaca delovanja važnih za zdravstvenu zaštitu. Najvažniji su: produbljivanje resursa relevantnih naučnih znanja; širenje znanja vezanih za medicinske, psihološke i socijalne aspekte starenja; forsiranje razvoja kućne nege kao osnovne forme za pružanje dugotrajne pomoći i podrške starim licima i usvajanje koncepta promocije zdravlja. Za svako od predloženih konceptualnih rešenja, autor u radu, daje šire obrazloženje, ističući da su predložena rešenja rezultat prepoznavanja kako potreba vezanih za zdravlje i opštu dobrobit starih osoba tako i nužnosti efikasnije upotrebe materijalnih resursa.

Međutim, imajući u vidu rast populacije starih osoba u budućnosti, autor naglašava da se kao imperativ nameće iznalaženje načina za smanjenje pritiska na zdravstveni budžet. Kao jedan od mogućih načina, vidi u redefinisaju zdravstvenog osiguranja.

Goran Penev u svom saopštenju *Demografsko starenje starih u Srbiji* ističe da proces demografskog starenja predstavlja jednu od najznačajnijih osobnosti demografskog razvitka Srbije. Prema rezultatima popisa iz 1991. broj starih 60 i više godina dostigao je preko 1,5 miliona lica (16,0% od ukupnog stanovništva), a kao važnija karakteristika tog procesa izdvaja se starenje starih, pod kojim se pre svega podrazumeva povećanje udela staračkog kontingenta (lica stara 80 i više godina). 1948. godine 7,9% starih je bilo starije od 80 godina, a 1991. njihov udeo je povećan na 11,2% uz, gotovo učtverostručenje njihovog broja (od 56 na 174 hiljade). Autor posebno ističe da kod starih izrazito brojčanu dominaciju imaju žene (1991. stopa feminiteta iznosila je 1275), a sa starošću raste i njihov udeo (u grupi 80 i više stopa feminiteta je 1463). U narednom periodu (2021), prema autoru, doći će do daljeg inteziviranja kako procesa starenja (800 hiljada ili 22,5%) tako i procesa starenja starih (368 hiljada ili 15,3%).

Cilj saopštenja *Vodeći uzroci umiranja starog stanovništva SR Jugoslavije* autora Dragoljupke Pušković i Jasne Milanković je sagledavanje vodećih uzroka smrti stare subpopulacije (stari 60 i više godina) kako bi se eventualno ukazalo na faktore rizika koji dovode do oboljenja starih i negativnog ishoda tog oboljenja (smrti). Period posmatranja je 1991,

godina koja je indikativna za analizu jer je poslednja godina pre uvođenja sankcija prema našoj zemlji, čije je sprovođenje izazvalo negativne posledice po zdravlje stanovništva i trogodišnji period (1994-1996) u kome se te posledice u pogledu mortaliteta jasno iskazuju. U strukturi umrlog starog stanovništva prema uzroku smrti, autori ukazuju, na vodeće pojedinačne uzroke mortaliteta za SR Jugoslaviju i velika područja.

Nada Raduški u svom saopštenju *Starosna struktura stanovništva Srbije prema nacionalnosti* analizira starosnu strukturu brojnijih nacionalnosti u Srbiji prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva (1991). Ističe, da u pogledu starosne strukture i važnijih pokazatelja demografske starosti postoje značajne razlike između posmatranih nacionalnosti, ali da se, mogu u principu podeliti na one, koje odlikuje duboka demografska starost (Srbi, Mađari, Hrvati) i one koje karakteriše izuzetno mlada starosna struktura (Romi, Albanci, Muslimani). Oba tipa starosne strukture, po autoru, imaju negativne, i ne samo demografske, posledice na budući razvoj stanovništva Srbije.

U saopštenju *Starenje i staračka domaćinstva u Vojvodini* autor Radoslav Stevanović naglašava da je najznačajnija karakteristika demografskog razvoja vojvođanske populacije sve nepovoljnija starosna struktura, odnosno sve izraženije učešće lica sa 60 i više godina starosti i smanjenje udela mlade generacije. Autor daje analizu stanovništva po velikim starosnim grupama i važnije pokazatelje demografske starosti od 1921. do 1991. godine, odnosno 2051. godine. Takođe, naglašava da se proces starenja koji je uveliko zahvatio ovu populaciju posebno odražava na starosnu strukturu domaćinstava. Tako, od ukupno 685256 domaćinstava svako četvrto (27,4%) imalo je u svom sastavu članove starije od 65 godina, dok je staračkih bilo 89371 što je u odnosu na ukupan broj domaćinstava 13,0% a u odnosu na broj domaćinstava sa starim licima čak 47,6%. Ta staračka domaćinstva su većinom jednočlana (63,9%). Prikazane podatke poredi sa odgovarajućim podacima za ostala niskonatalitetna područja SR Jugoslavije. U zaključnom razmatranju autor ukazuje na neke od demografskih posledica starenja stanovništva Vojvodine.

Starenje i dostignuti stadijum demografske starosti stanovništva SR Jugoslavije, velikih područja i opština u periodu od 1948-1996. godine, na osnovu kombinacije pet izabranih kriterijuma, tema je saopštenja

Demografska starost stanovništva opština SR Jugoslavije, autora Ljiljane Sekulić. Stanovništvo Jugoslavije je, prema vrednostima izabranih pokazatelja od populacije koja se 1948. nalazila u demografskoj zrelosti do 1996, prešlo u stadijum demografske starosti. U saopštenju autor prikazuje promene po velikim područjima (1948-1996), a posebno analizira promene po opštinama u periodu 1991-1996. u kome veliki broj opština prelazi u viši stadijum demografske starosti. Na dramatičnost intenzivnog procesa starenja stanovništva, po autoru, ukazuju podaci da se 1996. godine stanovništvo čak 103 opština nalazi u stadijumu duboke demografske starosti ili višem, a da se svih 18 opština u stadijumu najdublje demografske starosti (sedmi stadijum) nalaze se na području središnje Srbije.

U saopštenju *Domaćinstva sa starim licima u Beogradu*, autor Mina Petrović, posmatra rasprostranjenost i karakteristike domaćinstava u kojima žive lica starija od 65 godina na području grada Beograda u vreme popisa 1991. godine. Tada je zabeleženo 126933 domaćinstava (24,6% od ukupnog broja domaćinstava) koja su u svom sastavu imala stara lica od kojih je 1/3 (33,7%) staračkih. Ta staračka domaćinstva su većinom jednočlana (64,9%) i ona čine znatan deo (32,7%) samačkih domaćinstava u gradu. Autor staračka domaćinstva posmatra po polu, a domaćinstva sa licima starijim od 65 godina po starosnim karakteristikama svojih članova i time određuje neke od elemenata uslova života starih. U saopštenju se odvojeno posmatraju podaci za centralno gradsko područje Beograda (kontinuirano gradsko naselje) i za ostala beogradska naselja (prigradsko područje sa ostalim naseljima). Ova distinkcija je opravdana od strane autora, jer je nejednak stepen urbanizovanosti ovih područja grada Beograda jedan od značajnih elemenata strukturne transformacije domaćinstava i porodica.

Jelena Predojević u svom saopštenju *Proces starenja stanovništva u centralnim beogradskim opštinama*, na primeru opština Savski Venac, Stari grad, Vračar i Zvezdara ukazuje na tendencije u menjanju starosne strukture i njihove posledice na ukupan demografski, društveni i ekonomski razvitak stanovništva. U saopštenju je prikazano kako su se u poslednja tri popisa (1971-1991) stanovništva u pomenutim opštinama menjali udeli osnovnih funkcionalnih kontingenata stanovništva a posebno stanovništva starosti 75 i više godina, kao i promene u ekonomskim strukturama. Analizirane su, i promene u nivou prirodnog

priraštaja ovih opština, za period 1966-1996. Na osnovu svih tih kretanja, autor zaključuje, da je proces starenja stanovništva u centralnim beogradskim opštinama sve izraženiji i da zahteva podrobnije proučavanje kako bi se predvidele i ublažile njegove, nesumljivo, negativne posledice.

Vesna Bernobić-Popović i saradnici u saopštenju *Demografske karakteristike opštine Stari grad i implikacije na zdravstvenu zaštitu starih lica*, analiziraju osnovne demografske karakteristike i pokazatelje demografske starosti stanovništva opštine Stari grad u periodu između dva poslednja popisa (1981-1991) stanovništva, ističući da ova opština spada u opštine sa veoma starim stanovništvom i da ta i takva demografka kretanja imaju brojne: ekonomske, socijalne, političke, zdravstvene i druge implikacije. U drugom delu saopštenja naglašavaju da u uslovima krize i društvenih protivurečnosti kakve se danas javljaju u našem društvu, problemi starih postaju sve brojniji, a da u uslovima smanjenih ekonomskih resursa potrebnih za podmirenje "troškova starosti" (materijalno zbrinjavanje, socijalna pomoć, troškovi zdravstva i drugo), starost postaje veliki problem društva.

U saopštenju *Demografske karakteristike područja Pčinjskog okruga*, autor Eržika Antić analizira demografske karakteristike stanovništva Pčinjskog okruga za period 1981-1995. godina koje ukazuju na proces starenja stanovništva ovog područja i to po opštinama. Autor ističe da, prema Sundbergovim kriterijumima, stanovništvo Pčinjskog okruga je stacionarnog tipa sa tendencijom kretanja prema regresivnom biološkom tipu, a među opštinama u regresiji se nalazi i stanovništvo, ekonomski najrazvijenije, opštine Vranje (indeks starenja 0,46) dok je ovaj proces najizrazitiji na teritoriji opštine Bosilegrad (indeks starenja 0,69).

Miodrag Todorović, Sergej Kržanović i Marina Vojnović u saopštenju *Demografsko starenje sela u Timočkoj Krajini-ograničavajući faktor društvenog razvoja*, ukazuju da je intenzivna migracija mladog seoskog stanovništva u gradska naselja dovela do potpune biološke i ekonomske iscrpljenosti sela Timočke Krajine. "Sela su potpuno opustela, u njima su, gotovo, samo starci". Odnos živorođenih i umrlih u 1996. godini je 1:2,6, dok je indeks starenja 2,5. U saopštenju, autori su, prikazali i podatke o smanjenju poljoprivrednog stanovništva i implikacije takvog smanjenja na poljoprivrednu proizvodnju, posebno ističući da je nepovoljna demografska struktura sela ograničavajući faktor ne samo ekonomskog

već i sveukupnog društvenog razvoja područja Timočke Krajine sa tendencijom daljeg pogoršanja.

Uvodni referati objavljeni su u celosti u zborniku *Petog gerontološkog kongresa Jugoslavije: Stari ljudi - gospodari svoje sudbine* (urednik Petar Manojlović), a ostala saopštenja u izvodu u zborniku *Peti gerontološki kongres Jugoslavije- Rezimei stručnih saopštenja*. Izdavač oba zbornika, objavljena marta 1998. godine, je Gerontološko društvo Srbije.

Radoslav Stevanović